

Beszélgetés Ian D. Armourral

„...óvjak attól, amit nagyhatalmi szindrómának nevezhetnénk”

RESS IMRE és DEMETER GÁBOR

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont TTI

Ian D. Armour (sz. 1952) a MacEwan University (Alberta) volt docense, Kelet-Európa, az Osztrák–Magyar Monarchia és a Balkán-félsziget 18–20. századi történetének kutatója. Fő művei: A History of Eastern Europe 1740–1918 (2nd edition, 2012), Apple of Discord: The ‘Hungarian Factor’ in Austro-Serbian Relations 1867–1881 (2014), and A History of Eastern Europe 1918 to the Present (2021)

Milyen indíttatásból kezdett el történelemmel foglalkozni? Volt-e a döntésnek családi háttere, esetleg támogatója? Volt-e példaképe?

A történelem iránti érdeklődésemnek nem sok köze volt a családi háttérhez, amely harmadik generációs kanadai, skót és ír felmenőkkel rendelkezik. Arra sem emlékszem, hogy bármelyik szülőm bátorította volna ezt az érdeklődést, bár dicséretükre legyen mondva, nem tettek semmit, hogy lebeszéljenek róla. Kezdeti érdeklődésemet valamiért a vitorlás hajók keltették fel: már egészen kicsi koromtól kezdve olyan történelmi hajók műanyag modelljeiben leltem örömet, mint Kolumbusz Santa Mariája vagy a Thermopülae nevű teaklipper. A „Lázadás a Bounty hajón” című történelmi regény kanadai televíziós feldolgozása a brit haditengerészet történetének megszállottjává tett, különösen azokért lelkesedtem, akik felhajtott szélű kalapot és selyemharisnyát viseltek, mint Bligh kapitány vagy Lord Nelson! Tízéves koromra már olyan kis „kocka” voltam, aki meg tudta mondani Nelson összes hajójának nevét az abukíri csatában vagy Trafalgarnál. Faltam a történelmi köntösbe bújtatott regényeket, például a Hornblower kapitány-regényeket,¹ és ezzel párhuzamosan fokozatosan jelentős könyvtárat halmoztam fel a haditengerészet, majd végül a hadtörténet témakörében is. Csak tizenéves korom közepén jutott eszembe, hogy ennek a sok csihipuhinak a politikai és nemzetközi következményei még érdekesebbek és sokkal fontosabbak, mint annak részletei, hogy ki nyerte meg ezt vagy azt a csatát, és miért.

Körülbelül ugyanekkor (a tizenéves korom közepén) kezdtem el jobban érdeklődni a kanadai politika és történelem iránt. Ennek sok köze volt Pierre Trudeau politikai porondra lépéséhez, aki 1968-ban lett miniszterelnök, és francia kanadai lévén mintegy megtestesítette a kanadai politika központi problémáját az 1867-es konföderáció létrejötte óta: Hogyan lehet egy olyan államban, ahol jelentős nemzeti kisebbség él, államot és társadalmat működtetni? Milyen intézményi keretekre van szükség ahhoz, hogy a különböző etnikumokat összefogják, vagy legalábbis kibékítsék őket azzal a ténnyel, hogy közös politikai keretek között élnek? A válasz Kanada esetében az 1860-as években elfogadott szövetségi rendszer volt; de

¹ Forester, C.S.: *The Hornblower Trilogy* (1939).

még az én tinédzserkoromban is vitatkoztak minderről a kanadaiak. A liberális kormány két-nyelvűségi politikája, amely szövetségi törvényekkel írta elő, hogy minden vállalkozásnak és intézménynek angolul és franciául is kell működnie, nagyon ellentmondásos fogadatra talált Nyugat-Kanadában, ahol én felnőttem (s ahol kevés francia nyelvű lakos élt). Tehát amikor 1970-ben befejeztem a középiskolát, már régtől foglalkoztatott az a kérdés, hogyan lehet egy multinacionális államot vezetni.

Akkoriban azonban, a francia-kanadai nacionalizmus miatt 1970 őszen kitört válság ellenére, a kanadai politika és történelem iránti érdeklődésem már régen átadta helyét a sokkal érdekesebb Habsburg Monarchia iránti rajongásnak. Számomra mint fiatal kanadai számára a Monarchia alapvetően a kanadai problémát testesítette meg, csak tizenegyszer vagy tizenkétszer komplikáltabb formában!

Hol folytatta egyetemi tanulmányait? Milyen okokból fordult érdeklődése a Balkán felé? Törtelen maradt-e végig ez az érdeklődés? Volt-e más kedves, esetleg kutatott témája?

Mivel a Brit Kolumbia állambeli Victoriában nőttem fel, továbbá pénzügyi okok miatt is első diplomámat (BA) a Victoria Egyetemen szereztem 1970 és 1974 között. Soha nem jutott volna eszembe, hogy mással is foglalkozzam, mint történelemmel. Sőt, attól tartok, hogy az „Uvic”-on (a University of Victoria neve a helyiek nyelvhasználatában) töltött négy évem alatt következetesen ellenálltam oktatóim noszogatásának, hogy olyan rokon tudományokat tanuljak, mint a politikatudomány vagy a filozófia, amit azóta bizony sajnálok, mivel ez bővítette volna a látókörömet. Egyetlen engedményem a multidiszciplinaritásnak – mivel már akkor is érdekelt az európai történelem és különösen a Habsburg Monarchia története – az volt, hogy választható tárgyként felvettem modern európai nyelveket. Ennek megfelelően tanultam franciául és németül, két és fél évig oroszul, és sikerült beiktatnom egy-egy évet szerbhorvátból és spanyolból – ez utóbbit csak azért, mert az utolsó évemben nem tudtam felvenni az olaszt. (Később esti kurzuson ezt bepótoltam.)

Az európai és különösen a kelet-európai történelem iránti érdeklődésem, mint említettem, még az egyetem előtt kezdődött, mégpedig meglehetősen tekervényes módon. Valamikor 1969 elején szereztem be egy példányt Imanuel Geiß dokumentumgyűjteményéből, amely az 1914-es júliusi válságról és az első világháború eredetéről szól.² Ez volt az első alkalom, hogy nyomtatott elsődleges forrásokat részletesen szemügyre vehettem, és el voltam ragadtatva attól, hogy angol fordításban olvashatok olyan híres dokumentumokat, mint az osztrák–magyar ultimátum Szerbiának, és elgondolkozhatok a „kimondatlan előfeltételezéseken”, amelyek James Joll híres kifejezésével élve e gyakran száraz hivatalos dokumentumok mögött rejlenek.³ A júliusi válság középpontjában pedig természetesen a Habsburg Monarchia és annak nemzetiségi problémái álltak. Ráadásul, mielőtt elhagytam a középiskolát, A. J. P. Taylor briliáns, de sok szempontból különc, excentrikus Monarchia-történetén⁴ is átrágtam magam; a munka messze meghaladta az akkori tudásomat, és csak még több kérdést vetett fel bennem. Az egyetem első évfolyamán a modern európai történelem alapozó kurzusán az egyik házi dolgozatom (5000 szavas esszé) a Monarchia nemzetiségi problémáiról szólt az első világháború előtti években, és emlékszem, hogy a téma kutatásában az egyik

² Geiß, Imanuel (ed.): *July 1914: The Outbreak of the First World War: Selected Documents*. London, 1967.

³ Joll, James: *1914: The Unspoken Assumptions*. In: Koch, H. W. (ed.): *The Origins of the First World War: Great Power Rivalry and German War Aims*. New York, 1972. 307–328.

⁴ Taylor, A. J. P.: *The Habsburg Monarchy 1809–1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. Chicago, (1964 [1948]).

leghasznosabb másodlagos forrás Arthur J. Maynek a dualista korszakról szóló története⁵ volt. May könyve véleményem szerint még mindig klasszikusnak számít, világosan és szemléletesen megírt, pikáns részletekkel teli, és sokkal inkább megvilágító erejű, mint Taylor munkája. Azzal az egy esszével, azt hiszem, olyan pályára álltam, amelyről azóta sem tértem le igazán. Még mindig lenyűgöz a Monarchia sokrétősége ebben az időszakban, és a vezetők által elfogadott – vagy el nem fogadott – irányvonalak sorsszerűsége.

Kik voltak a mentorai? Kik (tanárok, professzorok) támogatták döntésében, hogyan tudták segíteni a pályáján? Mit lehetett tőlük tanulni?

Életem három legfontosabb mentora: David Stafford professzor az Uvicon, majd később is; a néhai James Joll professzor, a London School of Economics and Political Science (LSE) tanára, valamint a néhai Péter László, a School of Slavonic and East European Studies (SSEES), University of London professzora.

Az angol David Stafford az Uvicon ösztönözte a német és a nemzetközi történelem iránti érdeklődésemet, és ő volt az, aki a „Fischer-vita”⁶ témájára terelte a negyedéves diplomamunkámat. Ez egy széles körű és valójában irrelisan ambiciózus kísérlet volt az első világháború eredetét taglaló történetírás áttekintésére; és bár elsősorban a német politikára összpontosított, megismertetett a vita szélesebb aspektusaival, beleértve annak balkáni oldalát is.

Miután megszereztem a diplomámat (1974), David Stafford kapacitált engem, hogy végezzek fizetett kutatásokat neki, ami még az 1990-es években is folytatódott, bár az ő témája – a brit hírszerzés második világháborús története – messze állt az én kutatásomtól. David arra bátorított, hogy fontoljam meg a mesterképzés elvégzését az LSE-n, ahol ő maga is doktorált James Joll irányításával. S David volt az, aki az LSE-n töltött egy évem alatt bevezetett a londoni Public Record Office (PRO, ma National Archive) levéltári kutatásának apró részleteibe; ez felbecsülhetetlen segítséget jelentett számomra ahhoz, hogy MA-dolgozatomhoz saját kutatásokat végezhessek a Foreign Office aktáiban.

James Joll az LSE-n nemcsak az első világháború eredetének és az európai eszmetörténetnek a világhírű szaktekinétye volt, hanem egy elragadó ember is. A „Nemzetközi történelem 1871–1914” MA-kurzuson ő volt a tutorom az 1912–1914-es időszakra vonatkozó kutatásokban. Joll tolerálta azt, amiről ma már tudom, hogy provinciális esetlenség volt. Ennél is fontosabb, hogy elnézte a Habsburg Monarchia iránti megszállottságomat, s megengedte, hogy szakdolgozatomat az 1906–1911 közötti osztrák–szerb „disznóháborúban” való brit részvételről írjam, amely téma pedig kevésbé kapcsolódott az 1912–1914-es időszak eseményeihez! A dolgozat nagyrészt a brit külügyminisztérium aktáin, de az Institute of Historical Research⁷ gyűjteményében talált nyomtatott elsődleges forrásokon is alapult, és ez volt az első komoly, önálló, eredeti kutatásom. Megerősítette azt a felfogást, amelyet a terület sokkal rangosabb szakemberei, mint például F. Roy Bridge⁸ már kialakítottak, mely szerint bár a Monarchia az osztrák–német szövetségben csak másodhegedűs volt, balkáni problémái, különösen a Szerbiához fűződő kapcsolata központi szerepet játszott az 1914-es háború kirobbanásában. Éppen a Monarchia 1903–1906 közötti viszonyulása Szerbiához bizonyult katasztrofálisnak, ami az osztrák–szerb kapcsolatokat lefelé ívelő spirálba taszította. Felbecsül-

⁵ May, Arthur J.: *The Hapsburg Monarchy 1867–1914*. New York, 1968. (1951)

⁶ Fischer, Fritz: *Germany's Aims in the First World War*. New York, 1967.

⁷ Az 1921-ben alapított Institute of Historical Research a londoni egyetemen található School of Advanced Study részét alkotja.

⁸ Vö. Bridge, F. R.: *From Sadowa to Sarajevo: The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866–1914*. New York – London, 1972.

hetetlenül sokkal tartozom James Jollnak azért, hogy engedte az érdeklődésemnek megfelelő téma feldolgozását.

Anyagi okokból végül a SSEES-re iratkoztam be (1979), hogy részmunkaidős (levelező) doktori tanulmányokat folytassak, miközben teljes munkaidőben a brit közszolgálatban dolgoztam. Eltartott egy darabig, amíg sikerült kiötlennem egy kivitelezhető kutatási témát, és készségi témavezetőt is találtam hozzá. Miután egy ideig eredménytelenül kutattam az angol–szerb kapcsolatokat a 19. században – nem túl ígéretes téma! –, Péter László professzort jelölték ki számomra témavezetőnek. László 1956-os emigráns volt, a magyar alkotmánytörténet specialistája, aki őszintén szólva megrémített! A száműzött Kossuth Lajoshoz hasonlóan kifogástalan, de erős akcentussal beszélt az angolt, és eleinte úgy tűnt, mintha fennsőbbes érdektelenséggel szemlélné bukdácsoló próbálkozásaimat a doktori dolgozat témájának keresése kapcsán. Hozzáállása azonban megváltozott, amikor végül megállapodtam Kállay Béni tevékenységénél, akiről még bővebben szövegek majd. A téma kutatásával töltött évek során László enciklopédikus ismeretei a magyar történelemről és különösen az 1867-es dualista kiegyezés ellentmondásairól egyre magabiztosabbá tettek, tudtam, hogy jó úton járok, és eközben sokat vesztettem korábbi félelmemből a kiváló tudóssal szemben, akinek tanácsai mindig megalapozottak voltak, és akinek a gyakran dagályos írásmódomat illető korrekciói felbecsülhetetlen értékűek volt.

Meg kell említenem F. R. (Roy) Bridge professzort is, akinek nem volt hivatalos szerepe kutatásaimban (legalábbis mindaddig, amíg nem ült ott a doktori vizsgabizottságban), de összebarátkozott velem, amikor az 1980-as években először kezdtem levéltári kutatásokat végezni Bécsben, és akinek a tanácsát azóta is nagyra értékelem.

Milyen céllal jött át Kanadából Európába?

Mivel Nyugat-Kanadában nőttem fel, úgy éreztem, előnyösebb lenne az Egyesült Királyságban letelepedni, közelebb azokhoz a közép-európai levéltári forrásokhoz, amelyekről tudtam, hogy hozzá akarok férni. Ezenkívül már korán megfogalmazódott bennem az a törekvés, hogy posztgraduális tanulmányaimat majd a SSEES-en végezzem, amely még mindig az első számú intézmény az Egyesült Királyságban e tekintetben. Mivel a SSEES akkoriban (1976-ban) nem kínált történelem MA-programot, az LSE nemzetközi történelem MA-programját választottam, mint említettem, részben egykori tanárom, David Stafford ajánlására. Miután az Egyesült Királyságban letelepedtem, és Londonban a világ legjobb tudományos könyvtárai álltak rendelkezésemre, egyszerűen ott maradtam; és azt követően, hogy elkezdtem PhD-kutatásomat, még erősebb volt az ösztönzés, hogy az Egyesült Királyságban maradjak. Húsz évbe telt, mire visszatértem Kanadába, hogy meglátogassam a rokonaimat.

Miért és hogyan kezdett el tanulni magyarul, illetve balkáni nyelveken?

Mielőtt elhagytam Kanadát, tudtam, az érdekem azt kívánja, hogy minél több nyelven tudjak kommunikálni. Ennek érdekében 1975-ben az első európai utam célja az volt, hogy eljussak Bécsbe, ahol néhány hónapra munkát vállaltam egy öntödében abban a reményben, hogy ez majd javítja a német nyelvtudásomat. Ez a terv azonban nem számolt azzal a sajnálatos ténynyel, hogy a legtöbb munkatársam jugoszláv vendégmunkás volt, akik rosszabbul beszéltek németül, mint én! Mint említettem, egy évig tanultam szerbhórvátot még egyetemi hallgatóként, de a magyar már más tészta volt! Visszatérve Victoriába, nagy szerencsémre bemutattak Max Edwards professzornak, az Uvic francia tanszéke csodagyerekének, aki történetesen több tucat nyelvet is tudott. 1975–1976-ban Edwards magánórákat adott nekem magyar nyelvből, aminek köszönhetően megértettem a nyelv alapjait. Miután beiratkoztam a

SSEES-en a PhD-képzésre, további magyar nyelvórákra jártam Peter Sherwoodnál, valamint szerbhorvát nyelvi kurzusokat is felvettem.

Az 1980-as években hogyan került Magyarországra? Kikkel került kapcsolatba? Milyen tapasztalatokat szerzett itt, mit és kit olvasott?

1980-ban Peter Sherwood tanácsára részt vettem a Debreceni Egyetem nyári nyelviskolájában. Ez volt az első látogatásom Magyarországon. Amikor 1982-ben Bécsben elkezdtem a levéltári kutatást, Roy Bridge bátorított, hogy térjek vissza Magyarországra, és bemutatott Jeszenszky Géza professzornak, aki képzett levéltárosként és történészként is rendkívül segítőkész volt. (Géza később Antall József első nem kommunista kormányának külügyminisztere lett.) 1987-ben, amikor végre Budapesten kutathattam, Péter László ajánlására a Monarchia politika- és diplomáciatörténetének jeles szakértőivel, Glatz Ferenc és Diószegi István professzorokkal is beszélgettem kutatási témámról. Szóbeli magyar nyelvtudásom sajnos mindig is gyenge volt; bár ekkorra már nagy mennyiségű másodlagos anyagot tudtam magyarul átnézni, amelynek nagy része a londoni könyvtárakban is elérhető volt.

Hogyan került kutatásai fókuszába Kállay Béni, majd Milán szerb király tevékenysége?

Már említettem első, meglehetősen elhibázott kísérleteimet a PhD-téma megtalálására. Aztán a jugoszláv kiadású másodlagos források másolatainak megrendelése során rábukkan-tam Kállay Béni magyar diplomata és politikus belgrádi naplóira (1868–1875), amelyek a kiváló jugoszláv történész, Andrija Radenić szerkesztésében, szerbhorvát fordításban jelentek meg 1976-ban. Itt – döbbsentem rá hirtelen – egy felbecsülhetetlen értékű elsődleges forrás állt előttem, amely több doktori értekezés alapjául is szolgálhat! Kállay naplója mérhetetlenül részletes – a kiadott kötet körülbelül 4 hüvelyk vastag –, és Radenić hatalmas jegyzetapparátussal látta el, amelyben saját páratlan levéltári kutatásai alapján részletesen ismerteti mindazokat a diplomáciai jelentéseket, újságcikkeket stb., amelyekre Kállay magában a naplóban utal. Később, az 1980-as években végre megszereztem Kállay naplójának egy példányát a Magyar Nemzeti Levéltárból, és megállapítottam, hogy Radenić fordítása erről a hatalmas dokumentumról összességében rendkívül pontos.

Egy szempillantás alatt olyan témát találtam – Kállay belgrádi cselszövéseinek, illetve a magyar befolyás mértékének vizsgálatát az osztrák–magyar külpolitikára 1867 után –, amely nemcsak alapvető rögeszmémhez, a Monarchia nemzetiségi problémáihoz és különösen a feszült osztrák–szerb viszonyhoz vezetett vissza, hanem már komolyan érdekelte Péter Lászlót is!

Az Obrenovics Milán iránti érdeklődésem sok szempontból logikus folytatása a Kállayra való kezdeti összpontosításnak, mivel Milán a Monarchia Szerbia ellenőrzésére irányuló kísérleteinek központi alakja maradt uralkodása hátralévő részében, sőt egészen 1901-ben bekövetkezett haláláig. A „személyi politikának” nevezett stratégia, amely Szerbia ellenőrzését az uralkodó személyén keresztül kívánta megvalósítani, Kállay és Andrassy Gyula magyar miniszterelnök által kidolgozott stratégia volt, de végül teljes kudarcot vallott.

Hogyan tudná összefoglalni eddigi kutatási programjai témáit és legfontosabb eredményeit? Mi a különbség a magyar történetírás Kállay-képe (a Monarchia külpolitikai szerepvállalása) és az Ön által levont következtetések között? Mi a különbség a szerb történetírás Milán-képe és az Ön eredményei között?

Azt hiszem, saját kutatásom legfontosabb tanulsága – és hangsúlyozom, hogy ebben a tekintetben csupán „óriások vállán állok”! – annak megerősítése, hogy 1867 és 1871 között a kulcs-

fontosságú pozíciókat betöltő magyarok, nevezetesen Andrassy és Kállay egyfajta „árnyék-külpolitikát” folytattak Szerbiával szemben; s ez a „magyar tényező” később, 1871–1879 között, amikor Andrassy maga is külügyminiszter volt, még nyilvánvalóbb szerepet játszott, sőt döntő jelentőséggel bírt, s kulminálódott az 1879–1881-es időszakban, amikor Kállay vált a Monarchia Szerbiával való viszonya szerződéses rendezésének kulcsfigurájává. Természetesen az 1867–1871-es magyar kormány nem folytatott és nem is folytathatott valódi külpolitikát, ez a közös külügyminiszter feladata volt! De Andrassy és Kállay nem pendült egy híron Beust gróf külügyminiszterrel.

A másik fontos tanulság szerintem az, hogy ez a magyar szemlélet Szerbia kezelésével kapcsolatban még jóval 1881 után is érvényesült. Nem azon múltott, hogy magyar volt-e a külügyminiszter, noha magyarok szép számmal voltak a diplomáciai testületben és a külügyminisztériumban; de a Monarchia fennállásának utolsó négy évtizedében egyfajta adottsággá vált az a kezdetben Andrassy és Kállay által táplált meggyőződés, hogy Szerbiát egyszerűen kontrollálni kell, függetlenül lakóinak akaratától. Ez az osztrák–magyar külpolitika katasztrofális vonása volt, mert egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Szerbiát és a szerb nacionalizmust nem lehet ilyen keménykezű módszerekkel megszelídíteni. Ez a politika omlott össze az 1903-as belgrádi forradalommal, és ez az 1881–1903 közötti időszak állt kutatásom középpontjában az elmúlt több mint egy évtizedben. Sajnos nagyon lassan dolgozom, így még mindig „folyamatban lévő munkáról” beszélünk!

Nem tudom megítélni, hogy megállapításaim mennyire térnek el a magyar történészekétől! Fő hivatkozási pontom ebben hosszú évek óta Rész Imre munkássága; az 1980-as évek óta egymás hasonmásai vagyunk, és sokat tanultam Imre termékeny kutatásaiból. Nem biztos, hogy különbözöm a Részhez hasonló tudósoktól a „magyar tényező” alapvetően kritikus megítélésében. Egyes magyar tudósok, gondolom, cáfolnák azt a benyomásomat, amely néhány éve alakult ki bennem arról, hogy a Kállay-féle személyek egyfajta „magyar imperializmust” képviseltek, azaz azt a meggyőződést, hogy a magyarok mint kultúrnép jogosultak arra, hogy uralják a Kárpát-medencét. Ez szerintem olyan attitűd, amely az 1850-es évekre nyúlik vissza, és a Horthy-korszakban is fennmaradt; és nem vagyok teljesen biztos benne, hogy nem ez a jelenlegi magyar kormányzat egyik alapvetése! De itt egy igazán ellentmondásos területre tévedek.

Ami a szerb történészek munkáját illeti, természetesen nincs közös pontom a nacionalista revizionisták modern fajtájával, mint például John Zámečník, akik továbbra is ugyanabban az „áldozat-narratívában” foglalják össze a szerb történelmet, amelyet a korábbi történészek, például Vasilije Krestić is kedveltek, és amely szerint minden osztrák vagy magyar lépés Szerbiával kapcsolatban nemcsak könyörtelenül rosszindulatúnak, hanem előre összehangoltnak, szándékoltnak is tekintendő. Tehát nem vagyok a nacionalista paranoia apologetája. De a poszt-jugoszláv korszak új szerb történészgenerációja rengeteg gyümölcsöző kutatást végez. Nemrégiben Suzana Rajić munkáját lapozgattam, akinek az utolsó két Obrenović alatti szerb kormányok belső működésével kapcsolatos kutatásai számomra alaposnak és kiegyensúlyozottnak tűnnek.⁹

Egyetemi oktatói tevékenysége során mennyire sikerül felkelteni az egyetemisták érdeklődését a Balkán és az Osztrák–Magyar Monarchia iránt? Milyen lehetőségei vannak Kanađában a Balkán-kutatásnak, sikerült-e iskolát teremteni, milyen feltételeket tart elengedhetetlennek az iskolateremtéshez?

⁹ Rajić, Suzana: *Vlada Nikole Hristić 1888-1889*. Beograd, 2003.; *Vladan Dorđević*. Beograd, 2007.; *Aleksandar Obrenović: vladar na prelazu vekova*. Beograd, 2014.

Az angliai Midlandsben található Staffordshire Egyetemen több éven át tartottam egy kurzust Jugoszlávia „életéről és haláláról”, amely a kilencvenes évek végén rendkívül aktuális volt, és sokan látogatták. Mindemellett, hogy általános kurzusokat hirdettem a kelet-európai történelemről mind az Egyesült Királyságban, mind Kanadában, a kedvencem az az óra volt, amelyet a MacEwan Universityn (Kanada) tartottam Kelet-Európa multinacionális birodalmairól 1804 és 1918 között; ez a Habsburg Monarchia, az Oszmán Birodalom, Oroszország és Poroszország/Németország összehasonlító tanulmányozását foglalta magában, és az 1740–1918 közötti időszakról szóló könyvem alapjául szolgált. Edmontonban az Alberta Universityn belül már létezett egy történelmi tanszék, ahol az orosz és ukrán tanulmányok jelentős szerepet kaptak, és az ottani tudósokkal, valamint a jugoszláv diaszpóra tagjaival való együttműködésnek nagy hasznát vettem.

Jelenleg milyen kutatási témán dolgozik? Mi az, amit szívesen kutatna vagy megírt volna a Balkán történelmével kapcsolatban, de nem marad rá idő, vagy nem volt hozzáférhető az anyag stb.?

Mint említettem, néhány éve fő kutatási témám a szerb–osztrák kapcsolatok története az 1881–1903 közötti időszakban, bár az elmúlt három évben a koronavírusjárvány miatt nem tudtam hozzáférni a levéltári forrásokhoz. Nagyon szeretném befejezni ezt a projektet, bár tisztában vagyok vele, hogy az idő előrehaladtával járó korosodással talán az egész projekt feladására kényszerülök! Azt a gondolatot is dédelgetem, hogy megkíséreljem Kállay Béni mint a liberális, de egyben imperialista nacionalista példakép elemzését, összehasonlítva őt a 19. század végének és a 20. század elejének más hasonló alakjaival.

Kik ma a meghatározó kutatók a Balkán-félsziget történetét illetően? Valóban olyan jók, vagy csak jó a „sajtójuk”?

Ez nehéz kérdés! S most, hogy nyugdíjas vagyok, és bizonyos értelemben „kiestem” a rendszerből, nem vagyok biztos benne, hogy én vagyok a legjobb személy, aki e kérdésre válaszolhat. Az angol nyelvű tudósközösségben Mark Cornwall továbbra is kiemelkedő, sokoldalú tudós, akinek munkássága több területre terjed ki; érdekes munkát végez még John Paul Newman, Holly Case és Edin Hajdarpasic. A német nyelvű tudósok között feltörekvő sztár Tamara Scheer, aki igazán érdekes dolgokat írt Bosznia-Hercegovináról és a novipazari szandzsákról;¹⁰ de ott van még Ulf Brunnbauer és egy sor más tudós is. A magyarok közül Varga Bálintot említem, akinek a 19. század végi magyar politika „imperialista” aspektusairól szóló munkája¹¹ a saját érdeklődési körömet is érinti.

Mit tanácsolna az Osztrák–Magyar Monarchia és a Balkán viszonyrendszerét kutató történészeknek, milyen témával, milyen szemszögből érdemes foglalkozni (mik a fehér foltok)? Milyen képességekre-képzettségre van ehhez szükség?

Ösztönösen az lenne az első reakció erre a kérdésre, hogy óvjak attól, amit „nagyhatalmi szindrómának” nevezhetnénk: a Monarchia történetének egyes szakembereinél megfigyelhető tendencia, hogy a dolgokat túlságosan Bécs (vagy Budapest) szemszögéből szemlélik.

¹⁰ Scheer, Tamara: *Minimale Kosten, absolut kein Blut: Österreich–Ungarns Präsenz im Sandžak von Novipazar (1879–1908)*. Frankfurt am Main, 2013.

¹¹ Varga, Bálint: *The Monumental Nation: Magyar Nationalism and Symbolic Politics in Fin-de-Siècle Hungary*. Habsburg and Austrian Studies Series, 20. New York: Berghahn Books, 2016.; magyarul: *Árpád a város fölött. Nemzeti integráció és szimbolikus politika a 19. század végének Magyarországon*. Budapest, 2017.

A túlnyomóan az osztrák és/vagy magyar forrásokra való hagyatkozás oda vezethet, hogy az ember mindent a külügyminiszter Aehrenthal vagy Kállay szemüvegén keresztül lát, miközben szerintem mindig szem előtt kell tartani, hogy a Monarchia általános befolyása a Balkánon – minden kétségtelen gazdasági előny ellenére, amelyet a kapcsolat a balkáni államoknak és népeknek nyújtott – önérdékű, arrogáns és végső soron negatív volt. Napjainkban is láthatunk példákat erre a szindrómára azokban, akik azt mondják, hogy meg kell értenünk Vlagyimir Putyin „jogos biztonsági aggályait”!

Ugyanakkor a Monarchia és a Balkán kapcsolatát tanulmányozó történészeknek ugyanígy figyelniük kell arra, hogy a balkáni népeket ne kiszolgáltatott játékszernek tekintsék, akiket felmentenek a vádak alól, csak mert állandóan nagyhatalmi erőszaknak voltak kitéve. A 19. század vége és a 20. század eleje a féktelen, intoleráns nacionalizmus kora volt, ami romboló szerepet játszott a balkáni társadalmakban, és konfliktusokat szült közöttük, valamint köztük és a nagyhatalmak között. Senki sem jött ki tiszta kézzel ebből a konfrontációból, így óvakodnunk kell a nacionalista történetírástól, bármelyik oldalt képviselik is.

Budapest – Stoke, Devon, 2022. augusztus

Ian D. Armour műveinek bibliográfiája

Könyvek

- (Társszerző: Ian Porter). *Imperial Germany 1890–1918*. London – New York: Longman Seminar Studies in History, 1991.
- A History of Eastern Europe 1740–1918*. London: Hodder Arnold, 2006.
- A History of Eastern Europe 1740–1918: Empires, Nations and Modernisation*. 2nd edition. London: Bloomsbury Academic, 2012.
- Apple of Discord: The ‘Hungarian Factor’ in Austro–Serbian Relations 1867–1881*. West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2014.
- A History of Eastern Europe 1918 to the Present: Modernisation, Ideology and Nationality*. London – New York – Oxford – New Delhi – Sydney: Bloomsbury Academic, 2021.

Folyóirat tanulmányok

- “Colonel Redl: Fact and Fantasy”. *Intelligence and National Security*, vol. 2. (Jan. 1987) No. 1. 170–183.
- “The Roots of Sarajevo: Austria-Hungary and Serbia 1867–1881”. *History Today*, vol. 39. (Aug. 1988) No. 8. 12–19.
- “Nationalism vs. Yugoslavism”. *History Today*, vol. 42. (Oct. 1992) No. 10. 11–13.
- “Bosnia-Hercegovina in Historical Perspective”. In: *1994 Britannica Book of the Year: Events of 1993*. Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 1994. 425–427.
- (Társszerző: Ian Porter) “Men Without a Fatherland? The SPD in Imperial Germany”. *Modern History Review*, vol. 6. (Sept. 1994) No. 1. 8–10.
- “Austro-Hungarian Covert Activity in Belgrade 1868–1875”, Pt. I: “The Foreign Ministry’s Intelligence Effort”. *The South Slav Journal*, vol. 25. (Autumn–Winter 2004) No. 3–4. (97–98) 23–49.
- “Austro-Hungarian Covert Activity in Belgrade 1868–1875”, Pt. II: “Military Intelligence and Hungarian Government Involvement”. *The South Slav Journal*, vol. 26. (Spring–Summer 2005) No. 1–2. (99–100) 1–23.
- “Apple of Discord: Austria-Hungary, Serbia and the Bosnian Question 1867–1871”. *Slavonic & East European Review*, vol. 87. (Oct. 2009) No. 4. 629–680.
- “Hungary’s Failed Bid to Control Serbia: The Trial of Alexander Karadorđević, 1868–71”. *International History Review*, vol. 31. (Dec. 2009) No. 4. 740–770.
- “Killing Nationalism with Liberalism? Austria-Hungary and the Serbian Constitution of 1869”. *Diplomacy and Statecraft*, vol. 21. (Sept. 2010) No. 3. 343–367.
- “The Sensitivities of ‘Small, Backward Nations’: Austria-Hungary, Serbia and the Regulation of the Danube 1870–71”. *Canadian Journal of History*, vol. 47. (Winter 2012) No. 3. 515–543.
- “‘Like the Lord Lieutenant of a County’: The Habsburg Monarchy and Milan Obrenović of Serbia 1868–1881”. *Canadian Slavonic Papers*, vol. 55. (Oct.–Dec. 2013) No. 3–4. 305–342.
- “‘Put Not Your Trust in Princes’: The Habsburg Monarchy and Milan Obrenović of Serbia 1881–1885”. *Canadian Slavonic Papers*, vol. 56. (Sept.–Dec. 2014) No. 3–4. 201–237.

Tanulmányok szerkesztett kötetben

- “Hungary”. In: Dear, ICB – Foot, MRD (eds.): *The Oxford Companion to the Second World War*. Oxford – New York: Oxford University Press, 1995. 548–553; új kiadása átdolgozott paperback kiadásban: *The Oxford Companion to World War II* (2001).
- “Kossuth’s Pie in the Sky: Serbia and the Great Danubian Confederation Scam”. In: Péter, László – Rady, Martyn – Sherwood, Peter (eds.): *Lajos Kossuth Sent Word... Papers Delivered on the Occasion of the Bicentenary of Kossuth’s Birth*. London: Hungarian Cultural Centre, London/School of Slavonic & East European Studies, UCL 2003. 183–204. (Megjelent még: *The South Slav Journal*, vol. 24. Nos. 1–2. [Spring–Summer 2003] No. 1–2. 33–50.)
- “The Nation as Victim”. In: Srdja Pavlović. Srdja – Živković, Marko (eds.): *Transcending Fratricide: Political Mythologies, Reconciliations & the Uncertain Future in the Former Yugoslavia*. Baden-Baden: Nomos, 2013. 93–108.